

škega junaka, ko padajo zvezde z neba in umirajo veliki ljudje. Ivana od Pomuka vržejo v vodo, a voda nosi svetnika in zvezde letajo z neba in mu spletajo krono. Kraljica je omedlela nad pažem, ki ga ji je prebodel ljubosumni mož, in kralj prestrašen maha z mečem po zlatem oblaku kresnic, ki ga je napadel. — Snov je izborna za dramsko legendo in pesnik ji je tudi znal vdihniti toplega in otroško nežnega legendarnega duha. Lepo je tisto razpoloženje zlatega poletnega neba, ko se godé na svetu veliki čudeži in jih človek z lahkim srcem veruje. Osebe pa so manj uspele. Kralj je prebrutalen, kraljica pa ni kraljica iz legende, kraljica-svetnica. To precej slabi enotni, krepki vtis. — Tudi spisú našega rojaka dr. Fr. Ilešiča: „Kačić-Miošić i slovinstvo u Slovenaca“ je bila prisojena nagrada za znanstvene razprave „Hrv. Kola“. Prof. Ilešić je mojster v svojem predmetu — to se mora priznati. V tej razpravi dokazuje, da je Kačić-Miošić vplival direktno na slovensko mlado, naraščajočo inteligenco v Gradcu, Mariboru in Ptujju ter indirektno tudi na širje slovenske sloje, ker je izpodbudil s svojim zgledom Kremplja, da je spisal svoje „Dogadivšine štajerske zemle“. Gospod pisatelj spominja filologe na znamenito dejstvo, da se je pokazal v nekaterih slovenskih knjigah iz XVIII. stoletja izraz „slovinski“ (kakor ga je rabil Kačić-Miošić), ter sklepa iz tega, da bi to utegnili biti važen dodatek pri raziskavanju hrvaško-slovenske literarne preteklosti. — Izmed drugih beletrističnih spisov se odlikuje zlasti „Grijeh“, ki ga je napisal Svetozar Ritig, po čudovito slikovitem slavonskem jeziku in po junakih, ki resnično živijo in govoré, resnično ljubijo in umirajo. — Edini slovenski spis v tej zbirki je dr. Drag. Lončarjevo „Javno življenje pri Slovencih“. Pisatelj je hotel biti trezen in nepristranski in to je tudi po večini bil. Sicer je pa spis že znan iz knjžice „Politiško življenje Slovencev“, ki je izšla lansko leto. — V „Pregledu slov. književnosti god. 1905/1906“ je začrtal dr. Ilešić v kratkih potezah vse važnejše literarne pojave preteklega leta. Dasi se ne strinjamo z njim, ko presoja umetnost in njene pojave z raznih stališč, radi priznavamo, da je ohranil v svojem „Pregledu“ mirno objektivnost dobrega kritika. C.

Dr. F. D. Marušić: **Liječnikovi zapisci**. Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Knjiga CCXCIII. do CCXCIV. Zagreb. 1906. Str. 103. — To so drobne škeice enega samega prizora: Jesenska, oblačna noč, ko odpada že zadnje listje z dreves, večer, moreč dež, ko človek obupava nad dnevom in solncem. „Tukaj je vse vbogo, revno in žalostno. Žalostna je zemlja, ki je obudovela brez človeških rok in dela. Žalostne so hiše in domovi, ki v njih odmevajo glasovi uboštva, lakote in bolezni. Otrpnila je zemlja, ker so zarjavili plugi in motike... In ljudje, naša rodna kri, ginejo v revščini, v strganjih cunjah, v duševni sužnosti, v predsodkih, lakoti, boleznih in v strahu, kaj bo jutri... Edina tolažba na zemlji jim je velika moč vere naših očetov, ki jih čaka po življenju.“ (Str. 5. 7.) Tako gre bolečina in obtožba skozi celo knjigo. V njej ni velikih dejanj, ni zanimivih slučajev, ni zapletkov in razvozlajev. Sama refleksija, spočeta na skalnatih poteh Zagorja, ko je vodila zdravnika težka dolžnost od hiše do hiše — sama neskončna jesenska noč z neprestanim dežjem, brez zarje in solnca.

Knjiga spominja na „Lovčeve zapiske“ Turgenjeva. Rodila je i lovčeve i zdravnikove zapiske ista bolečina. Toda Turgenjev je v prvi vrsti umetnik in psiholog: on slika celo dobo v nepregledni pisani vrsti njenih reprezentantov in molči o svoji sodbi in o lastni boli. On kot umetnik skriva in mori v sebi tendenco, a tem jasneje čuti čitatelj, da je cela doba, ki jo je obdelal umetnik, tendenciozna in da kriči do neba po pomoči in reformi. — Drugače zdravnik v svojih zapiskih. V njem ne govori toliko umetnik, ampak človek, ki se mu smilijo množice. Zato tudi ni dejanj v knjigi in ne izdelanih značajev, temuč le tožba in zadnji klic na pomoč. In tam, kjer je Turgenjeva obvaroval ekstremov dober umetniški okus, tam je zapeljalo Marušića srce, ki je ganjeno in hoče geniti druge. Zato ne vidi nikjer upanja in misli, da je solnce za veke zašlo, ker je noč dolga. „Vsi tisti ljudje... vsi že namigujejo smrti. In čemu potem moja nemočna pomoč?“ (Str. 12.) In če potem kliče še: „Na pomoč, na pomoč, dokler ni solnce zašlo, dokler ne vsahne kri in ne zmrznejo solze!“ — je to klic, ki sam meni o njem, da bo brez-uspešen in nepotreben. Kako drugače končuje genialni ruski lovec svoje zapiske! Ko nas je peljal po vseh gozdih in poljih, kjer vzdihuje zadnje človeško gorje, ko nam je odprl vrata do vseh src in bajt, da nam je že duša polna resignacije in obupa, tedaj zapoje zadnjo svojo pesem v prozi „Les in stepa“. Žalostna je domačija do smrti, a lepa, lepa, in kmalu pridejo prvi pomladanski dnevi, „ko se vse okrog svetli in poka led, ko skozi težko paro tajajočega se snega že diši po segreti zemlji, po protalinkah, pod poševnimi žarki solnca, ko pojó upapolni škrjanci ter se z veselimi šumom in žuborenjem iz jarka v jarek prelivajo potoki...“ Tako končuje umetnik; kar on zamolči, to pripoveduje svetu solnce, zemlja, veter in potok, Dr. Marušić pa kliče, kliče na vseh straneh svoje knjige, in vse, kar pripoveduje, pripoveduje zato, da okrepi svoj obupni klic na pomoč. On ne služi svojim junakom in svoji umetnosti, ampak njegovi junaki in njegova umetnost služijo njemu. Dasi ima knjiga mnogo lepih mest, je vendar zaradi ene, neprestano ponavljane ideje enolična in moreča kakor večni jesenski dež. — ar.

Vjenceslav Novak: **Tito Dorčić**. Pripovijest. Zabavna knjižnica „Matice Hrvatske“. Svezak CCXCV do CCXCVI. Zagreb. 1906. Str. 219. Pisatelj, ki je umrl lansko leto, ni oznanjeval v svojih delih velikih misli in ni prerokoval bodočnosti. Delal je mirno in solidno, dajal nauke za praktično življenje in pripovedoval v maniri starejše umetnosti, ki je izgubila z njim med Hrvati enega izmed zadnjih svojih zastopnikov. Tako tudi njegov Tito Dorčić, ki ga je končal že z zadnjimi, pojemajočimi silami ravno tri mesece pred svojo smrtjo. Svojega junaka spremlja zvesto od zibelke do groba. Tito, sin Andrije, načelnika ribarjev v Senju, je vzrastel ob morju in v njem so se razvile do vrhunca vse ribarske zmožnosti, ki so živele že stoletja dolgo v njihovi rodovini, združeni od nekdanj z morjem in ribolovstvom. „Samo v tem smislu morjem razumeti Lamarckovo descendenčno teorijo in Darwinovo selekcijo.“ (Str. 90.) In zato je morje njegovo polje in mreža in trnek njegovo orodje. A oče sili sina v šolo, ker mora postati več kot reven ribar. In Tito gre z jezo in nevoljo v šolo, zdela gimnazijo, položi pravniške izpite — vsega se je naučil, a ni-

česar ne zna. In to je teza, ki jo hoče pisatelj dokazati: Otroci nižjih stanov so nesposobni za višjo kulturo in zato naj ostanejo, kjer so. Nekulturnost so podedovali od svojega sloja in ne iztrebi je niti šola niti vzgoja. Tako se je moralo zgoditi, „da je zadela duša (žene), oplemenjena z visoko kulturo, ob nekulturo človeka, ki je ostal vsled podedovanja in vsled okoliščin pri vzgoji kljub vsem svojim (uglajenim) navadam v nizki atmosferi preprostosti, ki je včasih prehajala v sirovost.“ (Str. 165, 166.) In da to še jasneje dokaže, pelje pisatelj junaka po primernih potih. On postane nesposoben uradnik, ki si pa vendar zna pridobiti s svojo naravno zvitostjo plemenito Regino, ker hoče z njo napraviti svojo kariero, poroči se z njo, a jo odbije s svojo prirojeno sirovostjo in duševno inferiornostjo. Nato pije, si vbrizgava morfij, v naglici in strasti provzroči kot državni pravdnik smrt nedolžnega obtoženca, znori in skoči v morje, ki je pravi njegov dom. — „... Prehod iz nižje v višjo kulturo gre po stopnjah in se le izjemoma izvede v prvi, ravni generaciji. Zato sem iz praktičnih razlogov nasprotnik tega, da se iztrga otrok, ki je edinec v družini, tistemu, kar se je vživelo v njegovi krvi po podedovanju, prenesenem skozi stoletja iz ene generacije na drugo... Tak edinec bi bil sposoben za višje nauke le takrat, ko bi pokazal genialnost...“ (Str. 91.) Dasi ima ta misel nekaj zdravega jedra v sebi, je v svoji splošnosti nedosledna in bizarna ter nasprotna vsej izkušnji. — V romanu je nekaj lepih mest, a vendar se mu pozna, da je bil njegov avtor eden izmed srednjih talentov. — Osnovna misel pa je taka, da niti ne zasluzi, da bi jo obdeloval srednji talent na 200 straneh.

— k.

M. Gorkij: **Izabrane pripovedi.** Uvod napisao Martin Lovrenčević. Slavenska knjižnica „Matica Hrvatske“. Knjiga XIV. Zagreb 1906. Str. 294. — Matica je izdala deset krajših spisov Gorkega v dobrem hrvatskem prevodu. Zbrane so tiste povesti, ki so najlepše in za Gorkega najznačilnejše. Sicer je pa ta mladi ruski literarni revolucionarec znan tudi našem občinstvu po nekaterih svojih črticah in po drami „Na dnu življenja“. On je pesnik bosjakov in umetnik filozofskega anarhizma. Junaki so mu potepuhi in bivši ljudje, ki nimajo ničesar več kot prostost, sovraštvo do vsega obstoječega in protest proti družbi. Zato so tudi Gorkemu ljubi in dragi, zato so mu veliki. Družba mu je vsota ljudi, ki so se po čudnem in nesrečnem naključju zapletli v mrežo predpisov, zakonov in določil in si zdaj sami ne znajo več pomagati. „Smešni so ti tvoji ljudje. Stisnili so se v gručo in davijo drug drugega, a prostora je dosti na zemlji, glej toliko — on mahne široko z roko po stepi. — In vsi delajo. Čemu? Komu? — Nihče ne ve. Gledaš, kako človek orje zemljo in misliš: glej, v kapljici za kapljico bo iztočil svojo moč v zemljo, potem pa bo legel vanjo in v njej segnil. Ničesar ne bo ostalo po njem, on ničesar ne vidi s svojega polja in umira, kakor se je rodil — kot norec.“ (Str. 99.) To mu je družba. Sami majhni ljudje, polni ozirov, strahu pred zakoni, brez lastne volje in moči. Njegovi junaki pa so popolni suvereni, ki jim je lastna volja najvišji zakon. S prezirom in posmehom se potepajo po svetu, živé svobodno in delajo, kar se jim zljubi, poznajo vse, samo pekoče vesti ne. Moč naj zadene ob moč — to je vrhunec lepote! Tako je zadel

drzni cigan Lojko ob lepo ciganko Raddo: kamen ob kamen, in ni prej miru, dokler drug drugega ne stareteta. „Krasno je to bilo, očka! Tu ti stojita dva človeka in ugledata drug drugega kot dve zveri, a oba sta tako lepa, odločna. Gledal ju je svetli mesec in jaz — in to je vse.“ (Str. 108.) To so bosjaki Gorkega, ki so vrgli vse proč, da so našli moč in prostost od vseh vezi in zakonov. „Kdor je močan, ta je sam sebi zakon! Njemu se ni treba učiti, on bo tudi slep sam našel svojo pot.“ (Str. 8.) Gorkega umetnost je sam velik kult te razbrzdane, nekročene človeške sile, obožavanje popolne avtonomnosti. Močnemu je vse dobro in dovoljeno, ker mu je volja najsvetejši zakon. Taki junaki so Gorkemu knez Šakro, ki živi od tujih rok in iz vsega srca zaničuje človeka, ki ga iz usmiljenja redi; tak je cigan Lojko; taka je starka Izergil, ki je divje preživela svoja mlada leta in zdaj mirna in vesela zre smrti v obraz ter le toži nad mladim svetom, ker ni v njem več tiste močne strasti in ponosne lepote. „Raznovrstne ljudi vidim danes, a glej, močnih ni! Kje so ti? ... Tudi lepih ljudi je vedno manj.“ (Stran 133.) Čimbolj nevročena je človeška

† DR. PL. STABLEVSKI
nadškof poznanjski

volja, čimbolj je v nasprotju z vsemi zakoni in navadami družbe, tem lepša in popolnejša je Gorkemu. Tak vzor popolne neodvisnosti mu je orlov sin v pripovedki starke Izergil. „On se je nasmešnil in je šel, kamor se mu je zahotelo — k lepemu dekletu, ki ga je neprestano opazovala; šel je k njej, in ko je prišel do nje, jo je objel. Ona pa je bila hči enega izmed starešin, ki so ga obsodili. In čeprav je bil lep, ga je odrinila proč zato, ker se je bala očeta. Ona ga je odrinila proč in odšla od njega, on pa jo je udaril, in ko je padla, je stopil z nogo na njene prsi, stopil je tako, da je brizgnila kri iz njenih ust proti nebu, in ona je težko zdihovala, zvižala se kakor kača in umrla... On pa je stal popolnoma sam proti vsem drugim zraven nje in je bil tako hladan in ponosen, da ni povsile svoje glave...“ (Str. 117.)

Tak je Gorki kot filozof: krut in brutalen ter seveda nedosleden. Kot pesnik je pa gorak in vroč ter vreden naslednik Čehova. V njegovi poeziji vse kipi moči in sil, narava in kri. Njegov pravi element sta morje in stepa, ki ju ljubi do blaznosti in ju tako tudi opisuje. Tu ga je sploh nemogoče analizirati, le brati in umeti ga je treba. c.

Ilija Ujević. **Dokonice.** Slike i priče iz dalmatinskog zagorja. Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Svezak CCXCVII—CCXCVIII. Stran 159. Petnajst drobnih črtic — niti črtic bi jih ne smeli imenovati. Petnajst kratkih idil o mirnem, zadovoljnem življenju, o bogati